

Леонід НОВАКОВСЬКИЙ,

доктор економічних наук, професор, академік НААН України, радник Президії НААН України

Кабінет Міністрів України вніс на розгляд Верховної Ради України проект Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність» (реєстр. №2244а). Крім нього, альтернативні законопроекти внесено трьома групами народних депутатів України. Обговорення цих законопроектів 16 вересня ц.р. на Комітетських слуханнях Комітету Верховної Ради з питань науки і освіти підтвердили, що як Урядовий, так і депутатські законопроекти суттєво удосконалюють регулювання наукової діяльності та питання інтеграції науки і освіти, сприяють збереженню та захисту фундаментальної науки, зміцненню її матеріально-технічної бази.

Проблеми ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ЗЕМЕЛЬ науково-дослідних установ і навчальних закладів

Загальновідомо, що серед об'єктів матеріально-технічної бази науки земля відіграє особливу роль. Згідно з даними земельного кадастру України заклади науки та освіти мають у постійному користуванні майже 500 тис. га земель, або 5,7% всієї площі земель сільськогосподарського призначення державної власності.

Незважаючи на те, що абсолютна більшість наявних площ земель науки і освіти використовуються як науково-дослідні та навчально-дослідні господарства, без яких процес досліджень і підготовки відповідних кадрів не може відбуватися взагалі, тиск з боку державних органів щодо позбавлення або скорочення земель науки і освіти останнім часом значно посилюється.

Так, Коаліційною угодою Верховної Ради, що схвалена у грудні 2014 р., передбачено приватизацію (із паюванням) та ліквідацію неефективних підприємств, установ та організацій Національної академії аграрних наук. Як відомо, згідно зі ст. 84 Земельного кодексу земельні ділянки земель державної власності, які використовуються для забезпечення діяльності Національної академії наук України та національних галузевих академій наук, не можуть передаватися у приватну власність. Що ж до неефективних господарств, то є різні шляхи підвищення рівня ефективності господарювання, ліквідація не може вважатися єдиною перспективою щодо існування підприємств науки.

На виконання норм Земельного кодексу протягом 2002-2014 років землекористування аграрної академії, відповідно до рішень Уряду, вже скоротилися на 140 тис. га, з них орних 110 тис. га. За своїм розміром це загальна площа сучасних насінницьких посівів вітчизняної селекції у дослідних господарствах та вирощування елітного насіннєвого та садивного матеріалу сільськогосподарських культур.

Законом про Державний бюджет України на 2015 рік органам виконавчої влади та Національній і галузевим академіям наук запропоновано забезпечити передачу в оренду земельних ділянок державної власності на конкурентних засадах з метою ефективного використання цих ділянок. Цільове і функціональне призначення земель при цьому до уваги не беруться. Ігнорується положення про те, що дослідні поля і більшість ґрунтових видів земельних ділянок науки відносяться до особливо цінних земель, які підлягають охороні як національне надбання і можуть вилучатися у виключних випадках.

Кабінет Міністрів України вніс до Верховної Ради законопроект щодо припинення права постійного користування земельними ділянками у разі добровільної відмови від них підприємств, установ чи організацій Національної академії наук та національних галузевих академій. Вище згадана норма, що існує у Земельному кодексі з 1992 року, використовується переважно у корупційних цілях для того, щоб обминути дію мораторію на продаж паїв, інших ділянок земель сільськогосподарського призначення. Законопроектом пропонується, щоб припинення права користування земельною ділянкою у разі добровільної відмови від неї здійснювалося Кабінетом Міністрів України.

Землекористування науки потребує надійного правового захисту. Статті 7 і 16 проекту Закону, що поданий Урядом (реєстр. №2244а), передбачають окремі заходи у цьому напрямі, однак не вирішують

проблем в цілому. Зокрема, не передбачається надання земельних ділянок закладам науки в оренду, не вказується на необхідність згоди Президії Національних академій наук на вилучення ділянок. Необхідність цієї згоди не передбачена у Земельному кодексі, а визначена Законом щодо правового режиму та статусу майнового комплексу академій. Помилково надання в оренду земельних ділянок віднесено до функцій наукових установ. Вказується, що земельні ділянки закріплюються за державними установами на праві оперативного управління. Не визначено статусу особливо охоронюваних ґрунтових комплексів (стаття 16 Закону).

У зв'язку з викладеним частину п'яту статті 7 проекту Закону пропонується викласти в такій редакції:

«5. Набуття та реалізація прав на землю державними, комунальними, приватними науковими установами здійснюються відповідно до закону.

Земельні ділянки передаються державним і комунальним науковим установам у постійне користування та в оренду, а приватним науковим установам — у власність і в оренду.

Землі науково-дослідних установ є об'єктами національного надбання, що забезпечують виконання фундаментальних і прикладних досліджень, підлягають особливій охороні та збереженню, з додержанням режиму використання та відтворення відповідно до вимог функціонального зонування.

Вилучення земельних ділянок з постійного користування наукових установ для суспільних потреб і відчуження земельних ділянок приватної власності наукових установ для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності провадиться згідно з чинним законодавством та в порядку, передбаченому Земельним кодексом України.

Передача в оренду земельних ділянок державних і комунальних наукових установ, які тимчасово не використовуються для провадження науково-дослідної діяльності із-за необхідності додержання агротехнічних і екологічних вимог, здійснюється відповідними органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування з додержанням процедури вилучення земельних ділянок.

Використання земель науково-дослідних установ здійснюється відповідно до закону».

В абзаці 1 частини першої ст. 16 законопроекту перелік унікальних наукових об'єктів слід доповнити земельними ділянками науково-дослідних установ, зокрема, особливо охоронюваними ґрунтами, унікальними агроґрунтовими комплексами, науково-дослідними полями, зонами насінництва та ви-

рощування елітного насінневого та садивного матеріалу сільськогосподарських культур тощо.

Земельні ресурси та інше нерухоме майно Національної академії наук України та національних галузевих академій наук, тобто весь їх земельно-майновий комплекс повинен відноситися до наукових об'єктів, що становлять національне надбання, оскільки він забезпечує проведення фундаментальних і прикладних досліджень, які у більшості є унікальними.

Серед земель сільськогосподарського призначення землекористування громадян, сільськогосподарських і несільськогосподарських підприємств достатньо врегульовано (ім присвячено статті 24, 25, 27, 28, 29, 31, 32, 33, 37 Земельного кодексу). Водночас висвітленню окремих питань використання земель науково-дослідних установ і навчальних закладів присвячена лише одна стаття Кодексу.

Доцільно було б внести зміни до Земельного кодексу, урегулювавши окремо питання статусу земель науково-дослідних установ і навчальних закладів, порядку їх надання, вилучення (відчуження), передачі в оренду тощо. Залежно від режиму використання, охорони та відтворення слід провести функціональне зонування цих земель, в тому числі на зони науково-дослідних полів; вирощування елітного насінневого та садивного матеріалу; зон регульованого використання угідь і забезпечення кормами племінного поголів'я; полігонів випробування нової техніки та технологій, пропаганди наукових розробок; зон збереження цінних агрогрунтових, природоохоронних, історико-культурних об'єктів.

Закон України «Про землі науково-дослідних установ і навчальних закладів» можна було б викласти у такій редакції:

Верховна Рада України п о с т а н о в л я є :

1. Внести такі зміни до Земельного кодексу України (Відомості Верховної Ради України, 2002, №3-4, ст. 27):

1) доповнити главу 5 «Землі сільськогосподарського призначення» новою статтею 24-1 в такій редакції:

«Стаття 24-1. Землі науково-дослідних установ і навчальних закладів.

1. Науково-дослідним установам і навчальним закладам державної та комунальної форм власності земельні ділянки для науково-дослідних і навчальних цілей надаються у постійне користування.

Державні та комунальні науково-дослідні установи та навчальні заклади можуть орендувати земельні ділянки, які є власністю фізичних та юридичних осіб.

2. Науково-дослідним установам і навчальним закладам приватної форми власності земельні ділянки для науково-дослідних і навчальних цілей передаються у приватну власність.

Приватні науково-дослідні установи і навчальні заклади можуть орендувати земельні ділянки державної, комунальної та приватної форм власності.

3. Земельні ділянки для науково-дослідних і навчальних цілей використовуються відповідно до проектів землеустрою щодо організації їх території, які розробляються на землі за межами населених пунктів, а в межах населених пунктів — згідно з планами земельно-господарського устрою сіл, селищ, міст.

4. Вилучення земельних ділянок науково-дослідних установ, організацій і підприємств Національної академії наук України, національних галузевих академій наук, що перебувають у їх постійному користуванні, провадиться у встановленому законом порядку за згодою керівників цих установ, організацій і підприємств та лише за згодою президії Національної академії наук, національних галузевих академій наук, а земельних ділянок, що перебувають у постійному користуванні вищих навчальних закладів — за згодою керівників цих закладів, а також лише за згодою центрального органу виконавчої влади з питань освіти та науки.

5. Відчуження для суспільних потреб та з мотивів суспільної необхідності земельних ділянок, які є власністю приватних науково-дослідних установ та навчальних закладів, провадиться в порядку, встановленому законом.

6. Не допускається приватизація, вилучення та відчуження земель державних, комунальних і приватних науково-дослідних установ і навчальних закладів, режим використання, охорони та відтворення яких обумовлений функціональним зонуванням, в тому числі: зон науково-дослідних полів; зон вирощування елітного насінневого та садивного матеріалу сільськогосподарських культур; зон регульованого використання угідь для забезпечення кормами потреб племінного поголів'я худоби; зон випробування нової техніки та технологій, пропаганди наукових розробок; зон збереження цінних для наукових досліджень агрогрунтових, природоохоронних та історико-культурних об'єктів.

7. Передача в оренду земельних ділянок державної та комунальної власності науково-дослідних установ і навчальних закладів, які тимчасово не використовуються для проведення науково-дослідних робіт з мотивів необхідності додержання вимог плодозміни та інших обмежень дослідної діяльності згідно із зонуванням території, провадиться відповідно до законодавства органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, які мають право здійснювати вилучення земельних ділянок, з визначенням строків оренди керівниками відповідних науково-дослідних установ і навчальних закладів.

Кошти, що надходять від орендної плати за земельні ділянки, спрямовуються до спеціальних фондів і використовуються для фінансування науково-дослідних робіт.

8. Використання земель науково-дослідних установ і навчальних закладів здійснюється відповідно до закону»

2) виключити із частини першої статті 24 слова «науково-дослідних, навчальних цілей та»;

3) викласти пункт г частини другої статті 92 у такій редакції:

«г) вищі навчальні заклади державної та комунальної форм власності».

II. Прикінцеві положення

1. Цей Закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування.

2. Кабінету Міністрів України протягом трьох місяців з дня набрання чинності цим Законом вирішити питання щодо створення спеціального фонду фінансування науково-дослідних робіт за кошти, які надходять від орендної плати за земельні ділянки науково-дослідних установ і навчальних закладів.

ВИСНОВКИ

Аналіз чинного земельного законодавства та законопроектів щодо наукової та науково-технічної діяльності, поданих на розгляд Верховної Ради України Кабінетом Міністрів (реєстр. №2244а від 02.07.2015 р.) та трьома групами народних депутатів України свідчать про те, що питання збереження, захисту та охорони земель науково-дослідних установ та навчальних закладів як об'єктів національного надбання, що забезпечують виконання фундаментальних і прикладних досліджень, не знаходять належного вирішення.

З метою належного правового захисту цих земель слід було б:

- при прийнятті нового Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність» закріпити основоположні норми щодо визнання земельних ділянок наукових установ об'єктами національного надбання, включити особливо охоронювані землі, унікальні агрогрунтові комплекси, науково-дослідні поля, зони насінництва та вирощування елітного насінневого та садивного матеріалу до переліку унікальних наукових об'єктів;
- внести необхідні зміни до Земельного кодексу щодо статусу земель науково-дослідних установ і навчальних закладів, порядку їх надання, вилучення (відчуження), передачі в оренду тощо;
- прийняти новий Закон України «Про землі науково-дослідних установ і навчальних закладів».

Література

1. Земельний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, №3-4, ст. 27.
2. Довідник із землеустрою: за ред. Л. Я. Новаковського. — 4-те вид., перероб. і доп. — К.: Аграр. наука, 2015. — 492 с.
3. Проект Закону про наукову та науково-технічну діяльність від 02.07.2015, №2244а, Електронний ресурс www.rada.gov.ua.

Від редакції

З нагоди Дня незалежності України за значний особистий внесок у державне будівництво, консолідацію українського суспільства, соціально-економічний, науково-технічний, культурно-освітній розвиток України, активну громадську діяльність, вагомі трудові здобутки та високий професіоналізм Указом Президента України від 21 серпня 2015 року №491

Леоніда Яковича НОВАКОВСЬКОГО
нагороджено орденом «За заслуги» I ступеня.

Колектив редакції щиро вітає члена нашої редакційної колегії з цією високою державною нагородою.